

01-09-2009. Βυζαντινή Μουσική

(Ομιλία του καθηγητή της σχολής μας κ. Κωνσταντίνου Φωτόπουλου, που εκφωνήθηκε στο Πανεπιστήμιο του Αγ. Τύχωνος στη Μόσχα κατά τη διάρκεια εκδήλωσης βυζαντινής μουσικής που πραγματοποιήθηκε εκεί υπό τη διεύθυνσή του τον Ιανουάριο του 2004).

1. Σε κάποιο παλαιό χειρόγραφο βιβλίο διδασκαλίας της Βυζαντινής Μουσικής διαβάζουμε τον εξής διάλογο διδασκάλου και μαθητού.

Μαθητής: «Διδάσκαλε, σε παρακαλώ στο όνομα του Κυρίου να μου φανερώσεις και να μου ερμηνεύσεις τα μουσικά σημάδια και εύχομαι ο Θεός να πολλαπλασιάσει το τάλαντο που σου έδωσε. Κάμε το ώστε να μην κατακριθείς όπως ο δούλος εκείνος που έκρυψε το αργύριο στη γη, αλλά να ακούσεις από το φοβερό κριτή : «εύγε αγαθέ και πιστέ δούλε. Στα λίγα φάνηκες πιστός, πολλά θα σου δώσω να απολαύσεις. Είσελθε εις την χαρά του κυρίου σου».

Διδάσκαλος : «Επειδή αδελφέ διψάς να μάθεις, συγκέντρωσε το νου σου και άκουσέ με. Θα σου διδάξω αυτά που μου ζητάς, σύμφωνα με αυτά που θα μου αποκαλύψει ο Θεός».

Με το διάλογο αυτό καταλαβαίνει κανείς ότι η Βυζαντινή εκκλησιαστική Μουσική (το ίδιο και η υμνογραφία, η εικονογραφία και η αρχιτεκτονική) δεν είναι μια αυθαίρετη μουσική καλλιτεχνική έκφραση κατά την οποία ο μουσικός, ο ψάλτης μπορεί να δημιουργεί και να αυτοσχεδιάζει σύμφωνα με την ατομική του έμπνευση. Ο μουσικοδιδάσκαλος παραδίδει την μουσική που παρέλαβε σαν δώρο και τάλαντο από τούς προγενεστέρους διδασκάλους σαν δώρο και ο μαθητής τα παραλαμβάνει με προσοχή ευλάβεια και σεβασμό: Τούς οκτώ ήχους, τις μουσικές γραμμές, το συγκεκριμένο τρόπο που ψάλλονται τα τροπάρια. Όλα τούτα έχουν παραληφθεί από τούς Αγίους Πατέρες, οι οποίοι φωτισμένοι από το Άγιο Πνεύμα ξεκαθάρισαν και απέβαλαν κάθε θεατρικό - κοσμικό στοιχείο και υιοθέτησαν για την θεία Λατρεία εκείνες τις κλίμακες, τούς ρυθμούς και τις μουσικές γραμμές που βοηθούν την προσευχόμενη ψυχή να κατανυχθεί και να αγαπήσει το Θεό. Γι' αυτό ο Γέροντας Πορφύριος, τον οποίο γνώρισα και πήρα την ευλογία του όταν ήμουν μικρός, έλεγε : «Η Βυζαντινή Μουσική δεν ταράσσει την ψυχή, αλλά την ενώνει με το Θεό και την αναπαύει τελείως» (Ανθολόγιο Συμβουλών σ.449).

2. Πριν μιλήσουμε για τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της βυζαντινής Μουσικής, τον πνευματικό της χαρακτήρα και το ρόλο που έχει στη Θεία Λατρεία θα ήταν καλό να πούμε μερικά στοιχεία για την ιστορία της Βυζαντινής Μουσικής.

Γνωρίζουμε αυτό που λέγει το Ευαγγέλιο ότι δηλ. μετά το Μυστικό Δείπνο ο Κύριος μας και οι Άγιοι Απόστολοι ύμνησαν τον Θεό και πορεύθηκαν στο όρος των Ελαιών (Ματθ.26,30). Αλλά και ο Απόστολος Παύλος μαρτυρεί ότι οι πρώτοι χριστιανοί υμνούσαν το Θεό με ψαλμούς και ύμνους και ωδές πνευματικές (Εφ. 5,19). Η μουσική λοιπόν από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια εχρησιμοποιείτο στην Εκκλησία. Γράφει και ο εκκλησιαστικός ιστορικός Ευσέβιος ότι ψαλμοί και ωδές εποιήθησαν «απ' αρχής υπό των πιστών εις ύμνον του Χριστού». Καθώς δε έγραφαν οι χριστιανοί ποιητές τούς ύμνους στην αρχαία ελληνική γλώσσα, χρησιμοποίησαν παράλληλα και την αρχαία ελληνική μουσική που ήταν διαδεδομένη σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο. Μεγάλοι Πατέρες των τριών πρώτων αιώνων, όπως ο Άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, ο

Άγιος Ιουστίνος ο Φιλόσοφος, ο Άγιος Ειρηναίος, ο Άγιος Γρηγόριος επίσκοπος Νεοκαισαρείας ο θαυματουργός έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ψαλμωδία ώστε να είναι σεμνή και θεάρεστη.

Αλλά και οι Άγιοι Πατέρες μετά απ' αυτούς, έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για την εκκλησιαστική μουσική, αφού σύμφωνα με την πρακτική των αρχαίων ήσαν ταυτόχρονο ποιητές (υμνογράφοι) και μουσικοί. Έτσι ο ιερός Χρυσόστομος για να αντιμετωπίσει τούς αιρετικούς Αρειανούς ο οποίοι για να πλανήσουν τούς πιστούς Χριστιανούς έψαλλαν ευχάριστους ύμνους που διεκήρυσσαν την πλάνη τους, συνέθεσε ωραίους ύμνους, ευχάριστους με ορθόδοξο περιεχόμενο για να τούς ψάλλουν οι πιστοί και να μη παρασύρονται από τούς αιρετικούς. Το ίδιο είχε κάμει και ο Μ. Αθανάσιος στην Αλεξάνδρεια, ενώ ο άγιος Εφραίμ ο Σύρος για να προστατεύσει τούς ορθοδόξους από τούς αιρετικούς Γνωστικούς, που χρησιμοποιούσαν γοητευτική μουσική, πήρε στοιχεία από αυτή τη μουσική και έγραψε ύμνους με ορθόδοξο περιεχόμενο. Στις αρχές του 6ου αιώνας έχουμε τον Άγιο Ρωμανό τον Μελωδό που μεταξύ άλλων ύμνων γράφει 1000 Κοντάκια και το 7ο αιώνα τον Άγιο Ανδρέα επίσκοπο Κρήτης με τον Μεγάλο Κανόνα.

3. Μεγάλη τομή στην ψαλτική παράδοση κάμει ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός (676 - 756), ο οποίος εκτός από τούς υπέροχους ύμνους που συνέγραψε, διαμόρφωσε συστηματικά την εκκλησιαστική μουσική.

Χώρισε τη μουσική σε οκτώ ήχους : Το Πρώτο, τον Δεύτερο τον Τρίτο, τον Τέταρτο, τον Πλάγιο πρώτο, τον πλάγιο Δεύτερο τον Βαρύ και τον πλάγιο Τέταρτο και καθόρισε τον τρόπο γραφής της Μουσικής με ειδικά σημάδια. Ο ιερός Δαμασκηνός περιόρισε την αυθαίρετη, κοσμική μουσική δημιουργία και προτίμησε την απλότητα και κατανυκτική χρήση της Μουσικής.

Μετά από τον Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό ακολουθεί μια μεγάλη σειρά υμνογράφων και μουσικών : Ο Άγιος Κοσμάς ο Μελωδός, ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης, οι αδελφοί Θεόδωρος και Θεοφάνης οι Γραπτοί, ο Άγιος Ιωσήφ ο Υμνογράφος, οι μοναχές Κασσιανή και Θέκλα, οι Βασιλείς Λέων ο Σοφός και Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος, ο ιερομόναχος Γαβριήλ και ο ιερέυς Ιωάννης Πλουσιαδηνός. Οι δύο μάλιστα τελευταίοι που συνέγραψαν και βιβλία για τη διδασκαλία της Βυζ. μουσικής. Αυτή την περίοδο στον 9ο αιώνα μεταφέρεται στη Ρωσία η Βυζαντινή μουσική . Στο Χρονικό του Ιωακείμ γράφεται ότι μετά τη βάπτισή του Αγίου Βλαδιμήρου στο Κίεβο, ο μητροπολίτης Μιχαήλ κάλεσε στο Κίεβο μεταξύ άλλων και κάποιους ψάλτες, ενώ σε άλλη ιστορική πηγή, τη Γενεαλογική βίβλο του μητροπολίτου Κυπριανού, διαβάζουμε ότι κατά τη βασιλεία του Γιαροσλάβου του Α΄ ήλθαν στη Ρωσία τρεις ψάλτες που δίδαξαν στους Ρώσους αδελφούς την κατανυκτική ψαλμωδία.

4. Κατά το 12ο αιώνα έχουμε τον λαμπρό ψάλτη τον Άγιο Ιωάννη τον Κουκουζέλη.

Αξίζει να πούμε δυο λόγια γι' αυτόν. Από μικρός λόγω της υπέροχης φωνής του σπούδασε στη βασιλική μουσική σχολή, έγινε άριστος μουσικός και διορίστηκε αρχιμουσικός των αυτοκρατορικών ψαλτών. Ο βασιλεύς θέλησε να τον παντρεύει με μια πριγκίπισσα, αλλά ο Ιωάννης επιθυμούσε τη μοναχική ζωή. Γι' αυτό με την πρόφαση ότι πηγαίνει στην πατρίδα του για να πάρει τη συγκατάθεση των γονέων του για το γάμο του, φεύγει στο Άγιον Όρος. Εκεί χωρίς να φανερώσει ποιός ήταν, κείται μοναχός στη Μεγίστη Λαύρα και αναλαμβάνει το διακόνημα να βόσκει στο

βουνό τούς τράγους της Μονής. Στο μεταξύ ο αυτοκράτωρ τον αναζητούσε παντού. Μια μέρα καθώς φύλαγε το κοπάδι του άρχισε με θείο ενθουσιασμό να ψάλλει με την αγγελική του φωνή. Κάποιος ερημίτης από κάποιο κοντινό σπήλαιο, ακούγοντας τη γλυκιά του φωνή βγήκε έξω και είδε με έκπληξη τούς τράγους ακίνητους να ακούνε την ωραία ψαλμωδία. Είπε τότε στον ηγούμενο το γεγονός. Ο ηγούμενος κάλεσε τον Άγιο Ιωάννη, έμαθε ποιος είναι και πήγε στον αυτοκράτορα για να παύσει να τον αναζητεί και να τον αφήσει ήσυχο στη μοναχική ζωή. Από τότε ο Άγιος Ιωάννης έμενε σε ένα κελί έξω από τη Λαύρα και έψαλλε στο Καθολικό της Μονής τις Κυριακές και τις μεγάλες εορτές. Κάποτε σε μια Αγρυπνία κατά το Σάββατο του Ακαθίστου αποκοιμήθηκε. Τότε τον επισκέφθηκε η Θεομήτωρ, η οποία τον επαίνεσε και τον παρακίνησε να ψάλλει, αφήνοντάς του σαν ευλογία ένα χρυσό νόμισμα. Το μισό νόμισμα βρίσκεται στο Ναό της Μεγίστης Λαύρας, ενώ όπως διαβάζουμε σε βιβλίο της Ιστορίας της εκκλησιαστικής Μουσικής, γραμμένο το 1890 το άλλο μισό είχε δοθεί ως ευλογία στη Ρωσία.

5. Ο Άγιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης έγραψε πάρα πολλά μουσικά κομμάτια, Χερουβικά Κοινωνικά, Ανοιξαντάρια κ.λ.π. σε όλους τούς ήχους.

Ασχολήθηκε πολύ επίσης με τη θεωρία της Βυζαντινής Μουσικής. Μετά από αυτόν ακολουθούν μεγάλοι πρωτοψάλτες όπως ο Ξένος ο Κορώνης, ο Άγιος Γρηγόριος ο Κουκουζέλης, ο Ιωάννης ο Κλαδάς και οι δύο μεγάλοι ψάλτες που έψαλλαν στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινουπόλεως τον καιρό της Αλώσεώς της από τούς Τούρκους : Ο Γρηγόριος Μπούνης πρωτοψάλτης και ο Μανουήλ Χρυσάφης ο Λαμπαδάριος, δηλαδή, ο διευθύνων τον αριστερό χορό.

Κατά το διάστημα της δουλείας του Ελληνισμού στους Τούρκους η ψαλτική παράδοση συνεχίζεται. Εδώ διακρίνονται μεταξύ πολλών άλλων ο Μανουήλ Χρυσάφης ο Νεός, ο Γερμανός αρχιεπίσκοπος Νέων Πατρών, ο ιερέυς Βαλάσιος, ο Παναγιώτης Χαλάτζογλους, ο Πέτρος Μπερεκέτης, ο Ιωάννης Τραπεζούντιος, ο Ιάκωβος ο Πρωτοψάλτης και ο Πέτρος ο Πελοποννήσιος.

Το 1814 τριμελής επιτροπή η οποία απετελείτο από τον Χρύσανθο μητροπολίτη Προύσσης, Γρηγόριο Πρωτοψάλτη και Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα, απλοποίησε τον τρόπο μουσικής γραφής και διδασκαλίας της εκκλησιαστικής μουσικής και μετέγραψε πολλά μουσικά κομμάτια από την παλαιά μουσική μέθοδο στη Νέα. Από τότε μέχρι σήμερα αναδείχθηκαν σπουδαίοι ψάλτες σε όλο τον ελληνορθόδοξο χώρο. Στον 20ο αιώνα αναφέρω για παράδειγμα τη σειρά των πρωτοψαλτών Κωνσταντινουπόλεως: Γεώργιος Βιολάκης, Ιάκωβος Ναυπλιώτης, Κωνσταντίνος Πρίγγος, Θρασύβουλος Στανίτσας, ενώ στο Άγιο Όρος έχουμε τον διάκονο Διονύσιο Φιρφιρή, την αδελφότητα των Δανιηλαίων και την αδελφότητα των Θωμάδων. Εδώ δεν μπορώ να παραλείψω τον γλυκύτατο Άρχοντα Λαμπαδάριο Βασιλάκη Εμμανουηλίδη, τον μέχρι τώρα διδάσκαλό μου.

6. Ας έρθουμε τώρα στα χαρακτηριστικά της Βυζαντινής Μουσικής.

α) Η Βυζαντινή Μουσική είναι αποκλειστικά φωνητική. Στην Παλαιά Διαθήκη, όπως λέει ο ιερός Χρυσόστομος, είχε επιτραπεί η χρήση των οργάνων επειδή ο νους των Εβραίων ήταν παχύς, όπως ακριβώς τούς επέτρεπε ο Θεός και τις θυσίες. Τώρα όμως, λέγει ο Άγιος, δεν χρειαζόμαστε κιθάρες, χορδές και όργανα, αλλά τη γλώσσα μας, τη φωνή μας, η οποία πρέπει να εύχεται και να πλησιάζει το Θεό με προσοχή και κατάνυξη.

β) Η Μουσική αυτή επίσης είναι μονοφωνική. Είτε ψάλλει ένας είτε πολλοί, η μελωδία, η μουσική γραμμή είναι μία. Όταν ψάλλουν πολλοί μαζί, μια φωνή ακούγεται. Αυτό φανερώνει την ενότητα της πίστεως και αυτό που λέμε στη Θεία Λειτουργία : «Και δος ημίν ε ν ε ν ι σ τ ο μ α τ ι και μία καρδιά δοξάζειν και ανυμνείν το πανάγιον όνομά σου».

γ) Η Βυζαντινή Μουσική είναι αντιφωνική, δηλαδή, ψάλλεται κατά αντιφωνία από δύο χορούς, τον δεξιό και αριστερό. Αυτή η αντιφωνική ψαλμωδία καθιερώθηκε για πρώτη φορά στην Αντιόχεια από τον Άγιο Ιγνάτιο το Θεοφόρο, ο οποίος είδε σε όραμα τούς Αγγέλους να υμνούν με αυτό τον τρόπο τον Τριαδικό Θεό.

δ) Επειδή υπάρχει μονοφωνία, καλλιεργείται ιδιαίτερα η μελωδία. Υπάρχει ποικιλία μουσικών κλιμάκων με διαστήματα άγνωστα στην ευρωπαϊκή μουσική.

ε) Παράλληλα με την εκτέλεση της μονωδίας ακολουθεί το ισοκράτημα που είναι μια ευθεία μουσική γραμμή που ψάλλει ένα μέρος των ψαλτών και η οποία μοιάζει να υποβαστώνει τη βασική μελωδία να την τονίζει και να της δίνει συνοχή, ομορφιά και κατάνυξη. Σπανίως μεταβάλλεται η μουσική βάση του ισοκρατήματος.

στ) Κατά τη βυζαντινή ψαλμωδία χρησιμοποιείται όχι μόνο ο λάρυγγας, αλλά ολόκληρη η στοματική και ρινική κοιλότητα. Όλη η φωνή γίνεται ένα όργανο για τη δοξολογία του Θεού.

ζ) Όπως είπαμε και στην αρχή η Βυζαντινή Μουσική δεν έχει αυθαίρετες μελωδίες. Ο μελοποιός κατά τη σύνθεσή του πρέπει να λάβει υπόψη του τις καθιερωμένες μουσικές «θέσεις», οι οποίες έχουν γίνει δεκτές από την Εκκλησία και έχουν διαφυλαχθεί με μεγάλη ευλάβεια μέσα στους αιώνες.

η) Ένα άλλο ιδιαίτερα χαρακτηριστικό στοιχείο της Βυζαντινής Μουσικής είναι οι εναλλασσόμενοι ρυθμοί. Ο ρυθμός συνήθως καθορίζεται από τον τονισμό των συλλαβών. Με τούς εναλλασσόμενους ρυθμούς αποφεύγεται η κοσμικότητα των ομοιομόρφων ρυθμών που χαρακτηρίζει την Ευρωπαϊκή μουσική.

θ) Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό της Μουσικής μας είναι η χρήση των κρατημάτων («Κρατήματα»). Είναι οι λεγόμενες ασήμαντες λέξεις το, ρο, ρο, περιρεμ, τενενα κ.τ.λ. Αυτά τα κρατήματα προστίθενται συνήθως στο τέλος των ύμνων και συμβολίζουν την άρρητη, τη χωρίς ανθρώπινα λόγια υμνωδία των Αγγέλων. Στο τέλος π.χ. ενός ύμνου προς την Αγία Τριάδα ή την Υπεραγία Θεοτόκο, όταν έχουν ειπωθεί πλέον τα θεία δόγματα, η ψυχή ξεχειλίζει σε μια υμνωδία χωρίς λόγια.

7. Ας πούμε τώρα ποιος είναι ο ρόλος, ποιο είναι το «διακόνημα» της Βυζ. Μουσικής μέσα στην Ορθόδοξη λατρεία.

Συνήθως λέγεται ότι η Βυζαντινή Μουσική είναι το ένδυμα του λόγου, της διδασκαλίας που περιέχουν τα τροπάρια. Από όσα όμως λέγουν οι Άγιοι Πατέρες φρονώ ότι η εκκλ. Μουσική είναι κάτι περισσότερο. Ο Άγιος Γρηγόριος επίσκοπος Νύσσης, αδελφός του Μ. Βασιλείου λέγει ότι η μουσική είναι σύμφωνη με τη φύση μας και γι' αυτό ο προφήτης Δαβίδ ανέμιξε τη μελωδία με τη διδασκαλία των αρετών. Αυτό που έκανε μοιάζει σαν να χύνει ένα μέλι γλυκό στη διδασκαλία του το οποίο

βοηθά την ανθρώπινη ψυχή να εξετάσει τον εαυτό της και να τον θεραπεύσει. Λέγει, επίσης, ο Άγιος Γρηγόριος ότι η εκκλησιαστική μουσική, η απλή και κατανυκτική που παρεμβάλλεται στα θεία λόγια έχει σκοπό να ερμηνεύσει, να εξηγήσει την έννοια όσων λέγονται στους ύμνους, να αποκαλύψει με τις μελωδικές αλλαγές της φωνής το νόημα που κρύβουν τα λόγια των τροπαρίων. Η μουσική είναι σαν το καρύκευμα των φαγητών που γλυκαίνει και κάμει ευχάριστα τα διδάγματα της Εκκλησίας. (Γρηγ. Νυσσης, Εις τας επιγραφάς των ψαλμών). Ο Γέροντας Παΐσιος ο Αγιορείτης έλεγε ότι η βυζαντινή μουσική έχει γλυκά «γυρίσματα», δηλαδή, γλυκείες μελωδικές εκφράσεις. Άλλοτε μοιάζουν σαν αηδόνι, άλλοτε σαν απαλό κυματάκι, ενώ άλλοτε δίνουν μια μεγαλοπρέπεια. Και με όλα αυτά αποδίδουν τονίζουν τα πνευματικά νοήματα. Έλεγε ακόμη ότι η μουσική αυτή ειρηνεύει την ψυχή.

Ο Γέροντας Πορφύριος έλεγε : « Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική είναι διδασκαλία...μαλακώνει την ψυχή του ανθρώπου και σιγά - σιγά την μεταρσιώνει σε άλλους κόσμους πνευματικούς. Με τούς φθόγγους αυτούς η βυζαντινή μουσική σπέρνει ηδονή και τέρψη και ευχαρίστηση ταξιδεύοντας τον άνθρωπο σε κόσμο πνευματικό».

Ο αρχιμανδρίτης Σαράντης Σαράντος λέγει, επίσης, ότι η μουσική κατά την ψαλμωδία συμβολίζει τη Χάρη και την παρουσία του Αγίου Πνεύματος στην Εκκλησία. Γι' αυτό, το διακόνημα της ψαλμωδίας είναι σημαντικό και οι ψάλτες ανήκουν στον κατώτερο κλήρο της Εκκλησίας μας.

Ο πατήρ Εφραίμ από τα Κατουνάκια του Αγίου Όρους, ένας άγιος, διορατικός γέροντας έλεγε ότι σε κάθε μοναστήρι, δυο είναι τα σημαντικότερα διακονήματα που παρηγορούν τούς πατέρες, του μαγείρου και του ψάλτη.

8. Γι' αυτό ο βυζαντινός ψάλτης για να ασκήσει αυτό το διακόνημα χρειάζεται ορισμένες σοβαρές προϋποθέσεις :

α) Πρέπει να γνωρίζει πολύ καλά τη μουσική. Γι' αυτό όπως είπα στην αρχή της ομιλίας μου κατά την παράδοση της Βυζαντινής Μουσικής υπάρχει μια μ α κ ρ ο –

χ ρ ό ν ι α σχέση διδασκάλου και μαθητού τόσο στη διδασκαλία όσο και στην ψαλμωδία. Ο π. Παΐσιος διαμαρτύρεται γι' αυτούς τούς ψάλτες που ψάλλουν τυποποιημένα, χωρίς μουσική έκφραση, ρηχά. Μοιάζει η ψαλμωδία τους έλεγε σαν «να πέρασε οδοστρωτήρας και τα ισοπέδωσε όλα», ενώ «η σωστή ψαλμωδία είναι το ξεχείλισμα της εσωτερικής πνευματικής καταστάσεως. Είναι θεία ευφροσύνη! Δηλαδή ευφραίνεται η καρδιά από τον Χριστό και με καρδιά ευφρόσυνη μιλάει ο άνθρωπος στον Θεό».

β) Απαιτείται να σέβεται την παράδοση της ψαλτικής και να μην αλλοιώνει τα μουσικά κείμενα ούτε κατά την εκτέλεση, ούτε κάνοντας δικές του διασκευές. Ακούγοντας ο π. Παΐσιος κάποιον μοναχό να ψάλλει αλλοιωμένη μια Δοξολογία του Πέτρου του Πελοποννησίου, τον μάλωσε και του είπε ότι αν μπορούσε ας έφτιαχνε κάποια δική του Δοξολογία και να μην αλλοιώνει αυτή την παλαιά μελωδία που δείχνει έλλειψη ευλάβειας.

γ) Ο ψάλτης πρέπει να είναι ευλαβής και να ψάλλει ταπεινά. « Όποιος ψάλλει» λέει ο γέροντας Παΐσιος για να ψάλλει κατανυκτικά « πρέπει να έχει το νου του στα θεία νοήματα και να έχει ευλάβεια• να μην πιάνει τα θεία νοήματα λογοτεχνικά, αλλά με

την καρδιά. Άλλο η ευλάβεια και άλλο η τέχνη, η επιστήμη της ψαλτικής. Η τέχνη χωρίς ευλάβεια είναι ...μπογιές» Με αυτά που λέει ο γέροντας θέλει να μας εξηγήσει ότι η ψαλτική τέχνη είναι απαραίτητη, όπως και οι μπογιές για τον αγιογράφο. Αλλά χωρίς την ευλάβεια και την κατάνυξη η τέχνη αυτή είναι περιττή. Συνεχίζοντας λέει ο π. Παΐσιος ότι «όταν ο ψάλτης ψάλλει με ευλάβεια, ξεχειλίζει από την καρδιά του η ψαλμωδία και ψάλλει κατανυκτικά». Για να γίνει αυτό πρέπει ο ψάλτης να είναι σε καλή πνευματική κατάσταση και να είναι τακτοποιημένος, ισορροπημένος εσωτερικά.

Και ο γέροντας Πορφύριος επαινούσε πολύ τούς αγιορείτες ψάλτες που έψαλλαν, απλά, κατανυκτικά ταπεινά με σκοπό να βοηθήσουν τούς προσευχομένους μοναχούς και έλεγε ότι ο άγιος ψάλτης έχει και κάτι άλλο, δεν έχει μόνο τη φωνή. Μαζί με τη φωνή που εκπέμπεται με τα ηχητικά κύματα, εκπέμπεται και κάποια χάρη με άλλα κύματα, μυστικά, που αγγίζουν τις ψυχές των ανθρώπων και τις συγκινούν βαθύτατα. Γίνεται ένα πολύ μεγάλο μυστήριο».

Αγαπητοί μου αδελφοί,

Σ' αυτό το μεγάλο μυστήριο της κοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό μέσα στη θεία λατρεία διακονεί η βυζαντινή εκκλ. Μουσική. Σαν εκκλησιαστική τέχνη, όπως και η εικονογραφία και η υμνογραφία και η εκκλ. αρχιτεκτονική έχει μέσα της το καλλιτεχνικό στοιχείο, απαιτεί επιδεξιότητα και δημιουργικότητα. Αλλά δεν είναι μια αυτόνομη τέχνη κατά την οποία ο καλλιτέχνης εκφράζεται όπως θέλει βάζοντας τούς δικούς του κανόνες. Οι βυζαντινοί ψάλτες οφείλουν να ακολουθούν την παραδεδομένη ψαλμωδία να ψάλλουν και να συνθέτουν μελωδίες σύμφωνα με τούς αρχαιοπαράδοτους κανόνες και, όπως διαβάζουμε σε παλαιό βιβλίο θεωρίας της Μουσικής, να μιμούνται τα αγγελικά τάγματα, να τα ακολουθούν και με φόβο και τρόμο ιστάμενοι στο Ναό να υμνούν τον Θεό με άγια άσματα.